

การประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนของโครงการพัฒนาศักยภาพวิสาหกิจชุมชน

คะฉิ่นสุดใจ: กรณีศึกษาพื้นที่โครงการหลวงหนองเขียว จังหวัดเชียงใหม่

Social Return on Investment Assessment of Capacity Development in the
Kachin Sudjai Ethnic Community Enterprise: A Case Study of the Nong Khiew
Royal Project Area, Chiang Mai, Thailand

ศศิพัชร อริยะกุล, อติศักดิ์ ฝนท่าแก้ว*

Sasipat Ariyakoon, Adisak Fonhakaew*

คณะบริหารธุรกิจและศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา

128 ถนนห้วยแก้ว ตำบลช้างเผือก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50300

Faculty of Business Administration Rajamangala University of Technology Lanna

128 Huay Kaew Road, Chang Phueak Subdistrict, Mueang District, Chiang Mai 50300, Thailand.

รับบทความ: 30 ธันวาคม 2568 ปรับปรุงบทความ: 21 สิงหาคม 2569 ตอรับตีพิมพ์บทความ: 28 สิงหาคม 2569

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนของโครงการพัฒนาศักยภาพวิสาหกิจชุมชนคะฉิ่นสุดใจ และ (2) วิเคราะห์ผลลัพธ์ด้วยกรอบปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกัน เงื่อนไขความรู้ และเงื่อนไขคุณธรรม รวมทั้งเชื่อมโยงผลลัพธ์กับการพัฒนาที่ยั่งยืน การวิจัยใช้การประเมินแบบผสานวิธีเชิงสำรวจตามลำดับขั้น เก็บข้อมูลจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 21 คน ผ่านการสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสอบถามถึงโครงสร้าง และข้อมูลบัญชีของกลุ่ม จากนั้นนำผลลัพธ์ที่มีสาระสำคัญมาตีมูลค่าและคำนวณ SROI โดยผสานการประเมินย้อนหลังกับการคาดการณ์ 3 ปี และใช้อัตราคิดลดร้อยละ 3.5 พบว่า เงินลงทุน 402,500 บาท สร้างมูลค่าปัจจุบันของผลลัพธ์สุทธิ 957,455 บาท มีค่า SROI เท่ากับ 2.38 ผลลัพธ์ครอบคลุมมิติเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม สะท้อนถึงการใช้ความรู้ด้านต้นทุนและการผลิตอย่างมีเหตุผล การใช้ทรัพยากรอย่างพอประมาณ การสร้างภูมิคุ้มกันผ่านการรวมกลุ่ม และการดำรงอัตลักษณ์ภายใต้เงื่อนไขคุณธรรม ผลการทดสอบสมมติฐาน

* ผู้ประพันธ์บรรณกิจ

อีเมล: Adisak@rmutl.ac.th

deadweight และ attribution ให้ค่า SROI อยู่ในช่วง 1.98 - 2.78 แสดงว่าข้อสรุปด้านความคุ้มค่ายังคงสอดคล้องกันในทุกกรณีทดสอบ

คำสำคัญ

ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน, วิสาหกิจชุมชนชาติพันธุ์คะฉิ่น, ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, การพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืน

Received: December 30, 2025

Revised: April 21, 2026

Accepted: August 28, 2026

Abstract

This study aimed to (1) assess the social return on investment of a capacity-development project for the Kachin Sudjai Ethnic Community Enterprise and (2) analyze the project outcomes through the framework of the Sufficiency Economy Philosophy (SEP), encompassing moderation, reasonableness, self-immunity, knowledge, and morality, while also linking the outcomes to sustainable development. An exploratory sequential mixed-method evaluation drew on focus groups, in-depth interviews, semi-structured questionnaires, and enterprise accounting records from 21 stakeholders. Material outcomes were monetised and analysed using a hybrid ex-post/ex-ante SROI model over three years with a 3.5% discount rate. An investment of THB 402,500 generated a net present value of THB 957,455, equivalent to an SROI ratio of 2.38. The outcomes spanned economic, social, environmental, and cultural dimensions. They reflected reasonableness through knowledge of costs and production, moderation through prudent resource use, self-immunity through collective organisation, and ethical conditions through cultural stewardship. Sensitivity tests for deadweight and attribution produced SROI ratios of 1.98-2.78. Thus, the conclusion that benefits exceeded investment remained consistent across all tested scenarios.

Keywords

Social Return on Investment (SROI), Kachin ethnic community enterprise, Sufficiency Economy Philosophy, sustainable highland development

บทนำ (Introduction)

การประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return on Investment: SROI) เป็นกรอบวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยแปลงผลลัพธ์ด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม รวมถึงผลลัพธ์ที่ไม่มีราคาตลาดให้อยู่ในรูปมูลค่าที่เปรียบเทียบกันได้ เพื่อพิจารณาว่าทรัพยากรที่ลงทุนไปสร้างคุณค่ากลับคืนสู่สังคมเพียงใด จุดสำคัญจึงไม่ใช่เพียงตัวเลขอัตราส่วนทางการเงิน แต่รวมถึงกระบวนการกำหนดขอบเขต การทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลง การคัดเลือกผลลัพธ์ที่มีสาระสำคัญ และการป้องกันการกล่าวอ้างเกินจริง โดยเปิดโอกาสให้ผู้ได้รับผลกระทบมีส่วนร่วม (Emerson et al., 2000; Nicholls et al., 2012; Social Value International, 2022)

ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองเขียวตั้งอยู่ในพื้นที่บ้านใหม่สามัคคี ตำบลเมืองนะ อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ และทำงานร่วมกับประชากรหลายกลุ่มชาติพันธุ์ รวมถึงชุมชนกะฉิ่น (Highland Research and Development Institute, 2024) พื้นที่สูงแห่งนี้เผชิญข้อจำกัดทั้งด้านภูมิศาสตร์ การเข้าถึงตลาด และต้นทุนโลจิสติกส์ การรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชนจึงไม่ได้มีความหมายเฉพาะในด้านรายได้ แต่ยังเป็นกลไกในการสะสมความรู้ สร้างเครือข่าย ลดความเปราะบาง และรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนกะฉิ่นสุดใจเป็นกรณีศึกษาที่สะท้อนการสร้างมูลค่าเพิ่มจากผลผลิตท้องถิ่นภายใต้การสนับสนุนของโครงการหลวง

งานวิจัยที่ผ่านมาแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของกรอบการประเมิน ในการศึกษานวัตกรรมชุมชนบท เกษตรเพื่อสังคม และวิสาหกิจชุมชน อย่างไรก็ตาม ผลลัพธ์มีความไวต่อการกำหนดขอบเขต การเลือกตัวแทนทางการเงิน และสมมติฐานเกี่ยวกับปัจจัยลดทอน (Courtney & Powell, 2020; Kim & Ji, 2020; Tulla et al., 2020) สำหรับประเทศไทย งานวิจัยด้านเกษตรอินทรีย์รายงานค่า SROI 1.45 ขณะที่โครงการอบรมการตลาดสำหรับวิสาหกิจชุมชนรายงานค่า 2.00 (นิติกร พงษ์ไพบูลย์ และ วิสาชา ภูจินดา, 2562; สุขสงวนและคณะ, 2568) อย่างไรก็ตาม หลักฐานเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชนชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง ซึ่งทุนวัฒนธรรมเป็นทั้งผลลัพธ์และทรัพยากรในการพัฒนา ยังมีอยู่อย่างจำกัด

ช่องว่างดังกล่าวนำไปสู่คำถามว่า การลงทุนเพื่อพัฒนาศักยภาพวิสาหกิจชุมชนกะฉิ่นสร้างผลลัพธ์สุทธิที่มีมูลค่าเพียงใด และผลลัพธ์เหล่านั้นสะท้อนความสามารถในการพึ่งพาตนเองตามกรอบปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างไร งานวิจัยนี้จึงบูรณาการ SROI ซึ่งใช้วัดประเมินผลตอบแทนทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้นเข้ากับกรอบ SEP ซึ่งใช้ตีความกลไกการตัดสินใจและความยั่งยืนในบริบทภูมิสังคม

วัตถุประสงค์ (Research Objectives)

1) ประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI) ของโครงการพัฒนาศักยภาพวิสาหกิจชุมชนกะฉิ่นสุดใจในพื้นที่บ้านใหม่สามัคคี จังหวัดเชียงใหม่

2) วิเคราะห์ความสอดคล้องของผลลัพธ์กับกรอบปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกัน เงื่อนไขความรู้ และเงื่อนไขคุณธรรม และเชื่อมโยงกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง

ทบทวนวรรณกรรม (Literature Reviews)

แนวคิด SROI พัฒนาขึ้นจากความพยายามอธิบายคุณค่าจากการลงทุนในหลายมิติ นอกเหนือจากผลตอบแทนทางการเงิน (Emerson et al., 2000 132-173) ต่อมาแนวคิดนี้ได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบ และเป็นกระบวนการหกขั้นตอน ตั้งแต่การกำหนดขอบเขตและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การสร้างแผนที่ผลลัพธ์ การยืนยันผลลัพธ์และมูลค่า การกำหนดผลกระทบ การคำนวณ SROI ไปจนถึงการรายงานและนำผลไปใช้ประโยชน์ (Nicholls et al., 2012) แนวคิดที่สำคัญคือการวัดการเปลี่ยนแปลงจากมุมมองของผู้ได้รับผลกระทบ ผู้มีส่วนได้เสียโดยไม่กล่าวอ้างเกินจริง จึงต้องหักสิ่งที่จะเกิดขึ้นอยู่แล้ว (deadweight) ส่วนที่เกิดจากหน่วยงานอื่น (attribution) การเบียดแทนผลลัพธ์อื่น (displacement) และการลดลงของผลลัพธ์ตามเวลา (drop-off)

แม้ SROI จะช่วยให้ผลลัพธ์ที่ไม่มีราคาตลาดสื่อสารผ่านหน่วยวัดร่วมกันได้ แต่การเลือกตัวแทนทางการเงินมีความเป็นอัตวิสัย และอาจทำให้อัตราส่วนสูงเกินจริงหากกำหนดขอบเขตไม่ชัดเจน นับผลประโยชน์ซ้ำ หรือกำหนดสถานการณ์มูลฐานไว้ต่ำเกินไป (Arvidson et al., 2013; Millar & Hall, 2013) ดังนั้น ควรใช้อัตราส่วนควบคู่กับแผนที่ผลลัพธ์ แหล่งข้อมูล สมมติฐาน และการวิเคราะห์ความไว ไม่ควรใช้เป็นคะแนนจัดอันดับโครงการเพียงอย่างเดียว งานวิจัยในชนบทของยุโรปและด้านเกษตรเพื่อสังคมยังชี้ว่า SROI เหมาะสำหรับประเมินผลลัพธ์หลายระดับ ตั้งแต่ความสามารถของบุคคลและความสัมพันธ์ไปจนถึงการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ แต่จำเป็นต้องออกแบบตัวชี้วัดให้เหมาะกับบริบท (Courtney & Powell, 2020; Tulla et al., 2020)

สำหรับวิสาหกิจที่อาศัยทุนวัฒนธรรม คุณค่าเกิดขึ้นพร้อมกันทั้งในด้านรายได้ อัตลักษณ์ ความสัมพันธ์ และความชอบธรรมขององค์กร การศึกษาวิสาหกิจสังคมในภาควัฒนธรรมพบว่า อัตลักษณ์ทั้งในระดับบุคคลและส่วนรวมเชื่อมโยงกับความเป็นปึกแผ่นและความเป็นอยู่ที่ดีของชุมชน (Iodice & Bifulco, 2025) ขณะที่การประเมินนโยบายวัฒนธรรมเตือนว่า มูลค่าทางเศรษฐกิจอาจไม่ครอบคลุมวัตถุประสงค์ทางวัฒนธรรมทั้งหมด (Yi et al., 2021, 416-432) การประเมินทุนวัฒนธรรมจึงควรแยกผลลัพธ์เชิงพาณิชย์ เช่น รายได้จากแบรนด์ ออกจากคุณค่าที่ไม่ควรกล่าวอ้างซ้ำ เช่น ความภาคภูมิใจและการสืบทอดภูมิปัญญา

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเสนอแนวทางการพัฒนาที่สมดุลผ่านความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกัน ภายใต้เงื่อนไขความรู้และคุณธรรม (Wongsawat, 2010) เมื่อนำมาใช้ร่วมกับ SROI กรอบ SEP ช่วยอธิบายว่าเหตุใดผลลัพธ์จึงเกิดขึ้นและมีแนวโน้มจะยั่งยืนเพียงใด ขณะที่ SROI ช่วยตรวจสอบขนาดและความคุ้มค่าของผลลัพธ์ งานวิจัยนี้จึงไม่ได้ใช้ SEP เพียงเพื่อรับรองผลในภายหลัง แต่ใช้เป็นกรอบจัด

หมวดหมู่กลไกการเปลี่ยนแปลง และใช้หลัก SROI ตรวจสอบความเชื่อมโยงระหว่างปัจจัยนำเข้า กิจกรรม ผลผลิต และผลลัพธ์

นอกจากนี้ งานวิจัยล่าสุดของ Sunkolkit and Srifaluean 2025 71-78) ได้เสนอแนวทางการประเมินผลตอบแทนทางเศรษฐกิจและสังคมสำหรับโครงการวิจัยมูลฐานของมหาวิทยาลัย โดยบูรณาการ Theory of Change, Logic Model, Impact Pathway และกรอบการประเมิน SROI เพื่อพัฒนาเครื่องมือประเมินที่สามารถสะท้อนคุณค่าของงานวิจัยได้อย่างเป็นระบบ พร้อมทั้งเสนอเครื่องมือคัดเลือกโครงการและแนวทางลดความเสี่ยงจากการนับผลลัพธ์ซ้ำ ซึ่งช่วยยกระดับความน่าเชื่อถือของการประเมินผลกระทบจากงานวิจัย (Sunkolkit & Srifaluean, 2025, 71-78).

วิธีการวิจัย (Research Methodology)

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงประยุกต์เพื่อประเมินผล โดยใช้ระเบียบวิธีแบบผสานวิธีเชิงสำรวจตามลำดับขั้น เริ่มจากการใช้ข้อมูลเชิงคุณภาพเพื่อระบุผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เส้นทางการเปลี่ยนแปลง และผลลัพธ์ที่มีสาระสำคัญ จากนั้นจึงใช้ข้อมูลเชิงปริมาณและข้อมูลบัญชีเพื่อตรวจสอบขนาดของการเปลี่ยนแปลงและตีมูลค่าผลลัพธ์ พื้นที่ศึกษา ได้แก่ วิชาสหกิจชุมชนคณะฉันสุดใจ บ้านใหม่สามัคคี ตำบลเมืองนะ อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองเขียว การประเมินดำเนินการในปีที่ 2 ของโครงการ โดยผสานผลการประเมินย้อนหลังกับการคาดการณ์ในช่วง 3 ปี

ผู้ให้ข้อมูลเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 21 คน คัดเลือกแบบเจาะจงตามเกณฑ์ 3 ประการ ได้แก่ (1) มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับกิจกรรมหรือทรัพยากรของโครงการ (2) ได้รับผลกระทบเชิงบวกหรือเชิงลบที่อาจมีสาระสำคัญ และ (3) สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลง สถานการณ์มูลฐาน และผู้มีส่วนร่วมอื่นได้ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลครอบคลุมผู้ผลิตและสมาชิกวิสาหกิจ ผู้บริโภคหรือครัวเรือนในพื้นที่ หน่วยงานรัฐและศูนย์พัฒนาโครงการหลวง ตลอดจนภาคีเครือข่ายหรือผู้เกี่ยวข้องในห่วงโซ่คุณค่า การกำหนดจำนวนผู้ให้ข้อมูลพิจารณาจากความเกี่ยวข้องและสาระสำคัญของข้อมูลต่อผลลัพธ์ ไม่ได้มุ่งหมายให้เป็นตัวแทนเชิงสถิติ ผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วยสมาชิกกลุ่มจำนวน 12 คน ผู้นำชุมชนจำนวน 2 คน ตัวแทนหน่วยงานท้องถิ่นจำนวน 2 คน และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องในห่วงโซ่จำนวน 5 คน

เครื่องมือวิจัยประกอบด้วยแนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสอบถามถึงโครงสร้าง แบบบันทึกเส้นทางการเปลี่ยนแปลง และแบบบันทึกข้อมูลบัญชี การเก็บข้อมูลมุ่งตรวจสอบ (1) การเปลี่ยนแปลงก่อนและหลังโครงการ (2) ความสำคัญของผลลัพธ์ต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (3) สิ่งที่จะเกิดขึ้นหากไม่มีโครงการ (4) การสนับสนุนจากหน่วยงานอื่น และ (5) หลักฐานหรือราคาที่ใช้เป็นตัวแทนมูลค่า ข้อมูลจากคำบอกเล่าได้รับการตรวจสอบความสอดคล้องกับบันทึกกิจกรรมและบัญชีรายรับ-รายจ่าย

การประเมิน SROI ดำเนินการ 6 ขั้นตอน ได้แก่ (1) กำหนดขอบเขตและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (2) สร้างแผนที่ผลกระทบ (3) ยืนยันผลลัพธ์ ตัวชี้วัด ระยะเวลา และตัวแทนทางการเงิน (4) กำหนดผลกระทบสุทธิโดย

พิจารณา deadweight, attribution, displacement และ drop-off (5) คำนวณมูลค่าปัจจุบันสุทธิและอัตราส่วน SROI และ (6) สังเคราะห์ผลและสื่อสารกับชุมชน เส้นทางการเปลี่ยนแปลงเริ่มจากงบประมาณองค์ความรู้ และเครือข่ายสนับสนุน ซึ่งนำไปสู่การอบรม การวางแผนต้นทุน การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การใช้ทรัพยากรท้องถิ่น และการสื่อสารอัตลักษณ์ ก่อนก่อให้เกิดรายได้ส่วนเพิ่ม ความร่วมมือ การลดต้นทุนด้านสิ่งแวดล้อม และการธำรงทุนวัฒนธรรม

การคัดเลือกผลลัพธ์ใช้เกณฑ์ความมีสาระสำคัญ โดยพิจารณาขนาด ความสำคัญต่อผู้ได้รับผลกระทบระยะเวลา และความเสี่ยงต่อการนับซ้ำ ตัวแทนทางการเงินได้รับการคัดเลือกตามลำดับความเหมาะสม ได้แก่ ข้อมูลธุรกรรมจริง ราคาตลาด ต้นทุนที่หลีกเลี่ยงได้ ต้นทุนทดแทน และความเต็มใจจ่าย พร้อมบันทึกเหตุผลและข้อจำกัด มูลค่าความรู้ที่เป็นกลไกนำไปสู่รายได้ไม่นับซ้ำเป็นผลลัพธ์แยกจากรายได้ การอ้างมูลค่าทางสังคมจำกัดเฉพาะต้นทุนบริการหรือเครือข่ายที่ยังไม่รวมอยู่ในรายได้ ส่วนมูลค่าทางวัฒนธรรม 121,505 บาท คำนวณจากผลรวมของต้นทุนทดแทนในการจัดทำฐานข้อมูลและแบรนด์ กับความเต็มใจจ่ายรวมในส่วนที่ไม่ซ้ำกัน

การวิเคราะห์เชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อเชื่อมโยงข้อมูลกับผลลัพธ์ที่มีสาระสำคัญและกรอบ SEP ส่วนการวิเคราะห์เชิงปริมาณคำนวณมูลค่าผลลัพธ์สุทธิจากสูตร $\text{มูลค่ารวม} \times (1 - \text{deadweight}) \times (1 - \text{attribution}) \times (1 - \text{displacement})$ จากนั้นปรับค่า drop-off ในแต่ละปีและคิดลดเป็นมูลค่าปัจจุบันอัตราส่วน SROI คำนวณจากมูลค่าปัจจุบันของผลลัพธ์สุทธิหารด้วยมูลค่าการลงทุน การวิเคราะห์ความไวทำโดยปรับอัตราคิดลด ± 2 จุดร้อยละ deadweight ± 10 จุดร้อยละ และ attribution ± 10 จุดร้อยละ สำหรับกรณีอัตราคิดลด กำหนดให้ผลประโยชน์กระจายเท่ากันในปีที่ 1-3 เนื่องจากไม่มีข้อมูลกระแสผลลัพธ์รายปี ผลที่ได้จึงเป็นการวิเคราะห์สถานการณ์ ไม่ใช่ช่วงความเชื่อมั่นทางสถิติ

ตารางที่ 1 แผนที่มีผู้มีส่วนได้เสียและผลลัพธ์ (Stakeholder Outcome Map)

กลุ่มผู้มีส่วนได้เสีย	บทความความสัมพันธ์	ผลลัพธ์สำคัญ	หลักฐานที่ใช้
ผู้ผลิตและสมาชิกวิสาหกิจ	ดำเนินการผลิต แปรรูป บริหารต้นทุน และตัดสินใจร่วม	รายได้และทักษะบริหารเพิ่มขึ้น: ความเข้มแข็งของกลุ่ม	บัญชีกลุ่ม สัมภาษณ์ สทนากลุ่ม
ผู้บริโภค/ครัวเรือนในพื้นที่	ใช้ผลิตภัณฑ์และได้รับผลจากกิจกรรมในชุมชน	การเข้าถึงผลิตภัณฑ์และความสัมพันธ์ในชุมชน	แบบสอบถามและสัมภาษณ์
หน่วยงานรัฐ/ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง	สนับสนุนความรู้ปัจจัยการผลิตและการประสานงาน	ประสิทธิผลของการสนับสนุนและศักยภาพพึ่งตนเอง	บันทึกกิจกรรมและสัมภาษณ์
ภาคีเครือข่าย/ห่วงโซ่มูลค่า	ให้คำปรึกษาเชื่อมตลาดหรือรับซื้อผลผลิต	เครือข่ายและโอกาสทางตลาด	สัมภาษณ์ และหลักฐานกิจกรรม

ผลการวิจัย (Results)

แบบจำลองฐานใช้เงินลงทุนรวม 402,500 บาท ครอบคลุมระยะเวลา 3 ปี โดยใช้อัตราคิดลดร้อยละ 3.5, deadweight ร้อยละ 10 และ attribution ร้อยละ 40 ส่วน displacement และ drop-off รายงานเป็นร้อยละ 0 ตามโครงสร้างของแบบจำลองเดิม มูลค่าปัจจุบันของผลลัพธ์สุทธิเท่ากับ 957,455 บาท จึงได้ $SROI = 957,455 \div 402,500 = 2.38$ กล่าวคือ ภายใต้อุปสงค์และสมมติฐานที่กำหนด การลงทุน 1 บาท สัมพันธ์กับคุณค่าทางสังคมที่ประเมินได้ 2.38 บาท

ผลลัพธ์ครอบคลุม 4 มิติ โดยมีมิติเศรษฐกิจมีส่วนร้อยละ 54.44 ของมูลค่าผลลัพธ์ทั้งหมด รองลงมา ได้แก่ มิติสังคมร้อยละ 22.56 มิติวัฒนธรรมร้อยละ 12.69 และมิติสิ่งแวดล้อมร้อยละ 10.31 โครงสร้างดังกล่าวสะท้อนว่า รายได้ส่วนเพิ่มเป็นแหล่งมูลค่าหลัก ขณะที่ผลลัพธ์ด้านความร่วมมือ ทรัพยากร และอัตลักษณ์รวมกันมีส่วนเกือบครึ่งหนึ่งของคุณค่าที่ประเมินได้

ตารางที่ 2 มูลค่าผลลัพธ์สุทธิ การเชื่อมโยง SEP และ SDGs

มิติ	ผลลัพธ์/หลักฐาน	SEP และ SDGs	มูลค่า (บาท)
เศรษฐกิจ	รายได้ส่วนเพิ่มสุทธิจากบัญชีรายรับ-รายจ่าย	ความมีเหตุผล + เหตุผล SDG 1, 8	521,250
สังคม	การรวมกลุ่มและเครือข่าย; ไม่นับความรู้ที่ซ้ำกับรายได้	พอประมาณ + คุณธรรม; SDG 8, 17	216,000
สิ่งแวดล้อม	ต้นทุนที่ประหยัดจากกาลดสารเคมี และใช้ทรัพยากรหมุนเวียน	พอประมาณ + คุณธรรม; SDG 12, 15	98,700
วัฒนธรรม	ต้นทุนทดแทนฐานข้อมูล/แบรนด์และความเต็มใจจ่ายที่ไม่ซ้ำกัน	พอประมาณ + คุณธรรม; SDG 11, 12	121,505
มูลค่าปัจจุบันของผลลัพธ์สุทธิ	หลังปัจจัยลดทอนและคิดลด	-	957,455
เงินลงทุน	งบประมาณโครงการ	-	402,500
SROI	$957,455 \div 402,500$	-	2.38

ตัวแทนทางการเงินได้รับการคัดเลือกให้สอดคล้องกับลักษณะของผลลัพธ์ มิติเศรษฐกิจใช้รายได้ส่วนเพิ่มสุทธิที่ตรวจสอบกับบัญชีของกลุ่ม มิติสังคมใช้ต้นทุนบริการหรือเครือข่ายที่หลีกเลี่ยงได้ เฉพาะส่วนที่ยังไม่สะท้อนอยู่ในรายได้ มิติสิ่งแวดล้อมใช้ต้นทุนที่ประหยัดได้จากการลดปัจจัยภายนอก ส่วนมิติวัฒนธรรมใช้ต้นทุนทดแทนในการจัดทำฐานข้อมูลและแบรนด์ ร่วมกับความเต็มใจจ่ายรวมในส่วนที่ไม่ซ้ำกัน การแยกเส้นทางผลลัพธ์ในลักษณะนี้ช่วยลดความเสี่ยงที่จะนับความรู้จากการอบรมซ้ำ ทั้งในฐานะผลลัพธ์ทางสังคมและกลไกสร้างรายได้

ผลการวิเคราะห์ความไวพบว่า เมื่อปรับ deadweight เป็นร้อยละ 0 และ 20 ค่า SROI เท่ากับ 2.64 และ 2.11 ตามลำดับ เมื่อปรับ attribution เป็นร้อยละ 30 และ 50 ค่า SROI เท่ากับ 2.78 และ 1.98 ตามลำดับ ส่วนการปรับอัตราคิดลดเป็นร้อยละ 1.5 และ 5.5 ภายใต้สมมติฐานว่าผลประโยชน์กระจายเท่ากันตลอด 3 ปี ให้ค่า SROI เท่ากับ 2.47 และ 2.29 ตามลำดับ แม้ค่าที่ได้ในทุกกรณีจะยังสูงกว่า 1 แต่ช่วง 1.98-2.78 สะท้อนความไม่แน่นอนของสมมติฐาน จึงไม่ควรตีความเป็นช่วงความเชื่อมั่นทางสถิติ

ตารางที่ 3 การวิเคราะห์ความไวของ SROI

กรณี	ค่าที่ใช้	มูลค่าผลลัพธ์สุทธิ (บาท)	SROI
แบบจำลองฐาน	r=3.5%, DW=10%, AT=40%	957,455	2.38
อัตราคิดลดต่ำ	r=1.5%*	995,240	2.47
อัตราคิดลดสูง	r=5.5%*	922,014	2.29
Deadweight ต่ำ	DW=0%	1,063,839	2.64
Deadweight สูง	DW=20%	851,071	2.11
Attribution ต่ำ	AT=30%	1,117,031	2.78
Attribution สูง	AT=50%	797,879	1.98

หมายเหตุ: r = อัตราคิดลด, DW = deadweight, AT = attribution; *กรณีอัตราคิดลดสมมติผลประโยชน์เท่ากันในปีที่ 1-3 เพราะไม่มีข้อมูลกระแสผลลัพธ์รายปี

เมื่อพิจารณาผ่านกรอบ SEP ผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจสะท้อนความมีเหตุผลและเงื่อนไขความรู้จากการใช้ข้อมูลต้นทุน ผลลัพธ์ทางสังคมสะท้อนการมีภูมิคุ้มกันและคุณธรรมจากการตัดสินใจร่วมกัน ผลลัพธ์ด้านสิ่งแวดล้อมสะท้อนความพอประมาณและความรับผิดชอบต่อธรรมชาติ ส่วนผลลัพธ์ทางวัฒนธรรมสะท้อนการต่อยอดอัตลักษณ์อย่างพอดีและมีส่วนร่วม ผลลัพธ์เหล่านี้จึงเชื่อมโยงกับ SDG 1, 8, 11, 12, 15 และ 17 ในเชิงตรรกะตามกิจกรรมและผลลัพธ์ของโครงการ ไม่ใช่การวัดตัวชี้วัด SDG ในระดับประเทศโดยตรง

อภิปรายผลการวิจัย (Discussion)

ค่า SROI 2.38 เกิดจากโครงสร้างผลลัพธ์ที่รายได้ส่วนเพิ่มมีสัดส่วนสูงสุดร้อยละ 54.44 ขณะที่การรวมกลุ่ม การใช้ทรัพยากร และทุนวัฒนธรรมช่วยเพิ่มคุณค่าที่ตลาดทั่วไปมักไม่สะท้อน ตัวเลขดังกล่าวอยู่ในช่วงเดียวกับผลการประเมินสิ่งอำนวยความสะดวกด้านกีฬาและนันทนาการชุมชน ซึ่งรายงานค่า 1.20-3.42 (Davies et al., 2021, 93-115) และสูงกว่าผลการศึกษาการทำเกษตรอินทรีย์ในโครงการสามพรานโมเดลที่

รายงานค่า 1.45 รวมถึงโครงการอบรมวิสาหกิจชุมชนที่รายงานค่า 2.00 (นิติกร พงษ์ไพบูลย์ & วิสาขา ภูจินดา, 2562; สุขสงวนและคณะ, 2568) อย่างไรก็ตาม ไม่ควรนำความแตกต่างของอัตราส่วนไปตีความโดยตรงว่าโครงการหนึ่งมีประสิทธิภาพเหนือกว่าอีกโครงการหนึ่ง เนื่องจากแต่ละโครงการมีขอบเขตระยะเวลา ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และตัวแทนทางการเงินต่างกัน

ในเชิงกระบวนการ ผลการศึกษาสนับสนุนข้อเสนอที่ว่า SROI มีคุณค่าในฐานะเครื่องมือเรียนรู้และจัดการผลกระทบ ไม่ใช่เพียงสูตรคำนวณ (Millar & Hall, 2013, 923-941) การแยกความรู้ที่ได้รับจากการอบรมออกจากรายได้ส่วนเพิ่มเมื่อทั้งสองอยู่ในเส้นทางเดียวกัน ช่วยลดการนับซ้ำ (double counting) ขณะที่การรายงาน deadweight, attribution, displacement และ drop-off อย่างเปิดเผยช่วยให้ผู้อ่านเห็นขอบเขตของการกล่าวอ้าง ผลการทดสอบในช่วง 1.98-2.78 ยืนยันว่า ข้อเสนอเรื่องผลประโยชน์สูงกว่าเงินลงทุนยังคงสอดคล้องกันในทุกกรณีทดสอบ อย่างไรก็ตาม ความกว้างของช่วงดังกล่าวสะท้อนว่า ความแม่นยำของอัตราส่วนขึ้นอยู่กับคุณภาพของข้อมูลที่ใช้กำหนดปัจจัยลดทอน

มูลค่าทางวัฒนธรรม 121,505 บาท ควรตีความว่าเป็นตัวแทนของทรัพยากรที่ต้องใช้ในการจัดทำฐานข้อมูล ออกแบบแบรนด์ และธำรงภูมิปัญญา ไม่ใช่ราคาของอัตลักษณ์คณะทั้งหมด งานวิจัยด้านวิสาหกิจวัฒนธรรมชี้ว่า อัตลักษณ์สามารถสร้างความเป็นปึกแผ่นและความเป็นอยู่ที่ดีควบคู่กับมูลค่าทางเศรษฐกิจ (Iodice & Bifulco, 2025, 91-111) ขณะที่การประเมินเชิงนโยบายวัฒนธรรมอาจมีเป้าหมายที่มูลค่าตลาดไม่ครอบคลุม (Yi et al., 2021, 416-432) ดังนั้น การรายงานทั้งตัวเลขและคำอธิบายเชิงคุณภาพจึงเหมาะสมกว่าการสรุปผลด้วยมูลค่าตัวเงินเพียงอย่างเดียว

ผลการศึกษาสอดคล้องกับ Sunkolkit and Srifaluean (2025, 71-78). ซึ่งเสนอว่าคุณค่าของ SROI ไม่ได้อยู่ที่ค่าอัตราส่วนเพียงอย่างเดียว แต่ควรรายงานควบคู่กับ Impact Pathway เครื่องมือคัดเลือกผลลัพธ์ การวิเคราะห์ความไว และสมมติฐานในการคำนวณ เพื่อให้การตีความผลการประเมินสะท้อนความโปร่งใสและความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น (Sunkolkit & Srifaluean, 2025, 71-78).

การใช้กรอบ SEP ช่วยให้เห็นกลไกความยั่งยืนที่อยู่เบื้องหลังผลลัพธ์ กล่าวคือ ความรู้ด้านบัญชีและต้นทุนสนับสนุนการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล การใช้ทรัพยากรท้องถิ่นช่วยลดการพึ่งพาปัจจัยภายนอกอย่างพอประมาณ การรวมกลุ่มช่วยสร้างภูมิคุ้มกัน และการมีส่วนร่วมในการธำรงอัตลักษณ์สะท้อนเงื่อนไขคุณธรรม การบูรณาการกรอบทั้งสองจึงมีคุณูปการเชิงแนวคิด โดยใช้ SROI ตอบคำถามเกี่ยวกับขนาดของคุณค่า และใช้ SEP อธิบายคุณภาพของการตัดสินใจและความสามารถในการพึ่งพาตนเองในบริบทพื้นที่สูง

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาเชิงตัวเลขพบว่า เงินลงทุน 402,500 บาท สัมพันธ์กับมูลค่าปัจจุบันของผลลัพธ์สุทธิ 957,455 บาท หรือ SROI เท่ากับ 2.38 ตลอดระยะเวลา 3 ปี ภายใต้อัตราคิดลดร้อยละ 3.5, deadweight ร้อยละ 10 และ attribution ร้อยละ 40 ผลการวิเคราะห์ความไวซึ่งให้ค่า SROI อยู่ในช่วง 1.98-2.78

สนับสนุนข้อสรุปว่า ผลประโยชน์สูงกว่าเงินลงทุนในทุกกรณีทดสอบ อย่างไรก็ตาม ควรรายงานอัตราส่วนพร้อมสมมติฐานที่ใช้เสมอ

ในด้านคุณค่าและบริบท โครงการสร้างผลลัพธ์ทั้งด้านรายได้ ความร่วมมือ การใช้ทรัพยากร และการดำรงอัตลักษณ์ ทุนวัฒนธรรมเป็นทั้งผลลัพธ์ที่ชุมชนให้ความสำคัญและทรัพยากรที่ใช้สร้างความแตกต่างให้แก่ผลิตภัณฑ์ จึงช่วยให้วิสาหกิจรับมือกับข้อจำกัดด้านพื้นที่และตลาดได้ ทั้งนี้ ไม่ควรลดทอนคุณค่าดังกล่าวให้เหลือเพียงมูลค่า 121,505 บาท

ในด้านคุณภาพการเชิงวิชาการและการนำไปใช้ งานวิจัยนี้ขยายการประยุกต์ใช้ SROI สู่บริบทของวิสาหกิจชุมชนชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง และเสนอให้อ่านผลร่วมกับกรอบ SEP ซึ่งประกอบด้วยสามองค์ประกอบและสองเงื่อนไข สำหรับการนำไปใช้ แผนที่มีผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เส้นทางเปลี่ยนแปลง หลักการป้องกันการนับซ้ำ และการวิเคราะห์ความไว สามารถใช้เป็นแนวทางประเมินโครงการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอื่นได้

ในเชิงนโยบาย ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงควรจัดระบบข้อมูลฐานและผลลัพธ์รายปี รวมถึงบันทึกที่มาของการเลือกตัวแทนทางการเงิน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรสนับสนุนโครงสร้างตลาด ระบบโลจิสติกส์ และการจัดการทรัพยากรที่ช่วยลดต้นทุนของพื้นที่สูง วิสาหกิจชุมชนควรบันทึกบัญชีแยกตามกิจกรรม ติดตามผลลัพธ์ทางสังคมและสิ่งแวดล้อม และกำหนดสิทธิในการใช้ข้อมูลอัตลักษณ์ร่วมกัน ส่วนหน่วยงานผู้ให้ทุนควรพิจารณา SROI ควบคู่กับหลักฐานเชิงคุณภาพและความเสี่ยง ไม่ควรใช้อัตราส่วนเป็นเกณฑ์ตัดสินเพียงอย่างเดียว

เอกสารอ้างอิง (References)

- Arvidson, M., Lyon, F., McKay, S., & Moro, D. (2013). Valuing the social? The nature and controversies of measuring social return on investment (SROI). *Voluntary Sector Review*, 4(1), 3-18. <https://doi.org/10.1332/204080513X661554>
- Courtney, P., & Powell, J. (2020). Evaluating innovation in European rural development programmes: Application of the social return on investment (SROI) method. *Sustainability*, 12(7), 2657. <https://doi.org/10.3390/su12072657>
- Davies, L. E., Taylor, P., Ramchandani, G., & Christy, E. (2021). Measuring the social return on investment of community sport and leisure facilities. *Managing Sport and Leisure*, 26(1-2), 93-115. <https://doi.org/10.1080/23750472.2020.1794938>
- Emerson, J., Wachowicz, J., & Chun, S. (2000). Social return on investment: Exploring aspects of value creation in the nonprofit sector. In *Social purpose enterprises and venture philanthropy in the new millennium* (Vol. 2, pp. 132-173). Roberts Enterprise Development Fund.

- Highland Research and Development Institute. (2024). *Nong Khiew Royal Project*.
<https://www.hrdi.or.th/en/en-admin/public/images/WhereWeWork/TheRoyalProjectAreas/FILE-20240227-1528HXT4NNHLBAU3.pdf>
- Iodice, G., & Bifulco, F. (2025). Social entrepreneurship and value creation in the cultural sector: An empirical analysis using the multidimensional controlling model. *Social Enterprise Journal*, 21(1), 91-111. <https://doi.org/10.1108/SEJ-05-2024-0079>
- Kim, D.-J., & Ji, Y.-S. (2020). The evaluation model on an application of SROI for sustainable social enterprises. *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity*, 6(1), 7. <https://doi.org/10.3390/joitmc6010007>
- Millar, R., & Hall, K. (2013). Social return on investment (SROI) and performance measurement. *Public Management Review*, 15(6), 923-941.
<https://doi.org/10.1080/14719037.2012.698857>
- Nicholls, J., Lawlor, E., Neitzert, E., & Goodspeed, T. (2012). *A guide to social return on investment*. The SROI Network.
- Social Value International. (2022). *The principles of social value*.
<https://www.socialvalueint.org/principles>
- Sunkolkit, S., & Srifaluean, K. (2025). Guidelines for evaluating the economic and social returns of Fundamental Research Grant Projects, Fiscal Year 2025, Rajamangala University of Technology Lanna. *UBRU International Journal*, 5(3), 71–78.
<https://so04.tci-thaijo.org/index.php/ubruij/article/view/284019>
- Tulla, A. F., Vera, A., Guirado, C., & Valldeperas, N. (2020). The return on investment in social farming: A strategy for sustainable rural development in rural Catalonia. *Sustainability*, 12(11), 4632. <https://doi.org/10.3390/su12114632>
- Yi, X., Throsby, D., & Gao, S. (2021). Cultural policy and investment in China: Do they realize the government's cultural objectives? *Journal of Policy Modeling*, 43(2), 416-432.
<https://doi.org/10.1016/j.jpolmod.2020.09.003>
- นิติกร พงษ์ไพบูลย์, & วิสาชา ภูจินดา, ว. (2562).
 ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนทำเกษตรอินทรีย์ในโครงการสามพรานโมเดล. *Silpakorn University e-Journal (Social Sciences, Humanities, and Arts)*, 39(4). XX
<https://doi.org/10.14456/sujthai.2019.38>

สุขสงวน, ว., เย็นเอียด, ฉ., & ส่งสกุลวัฒนา, อ. (2568).

การวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคมจากโครงการอบรมการตลาดผ่านสื่อสังคมออนไลน์เพื่อยกระดับวิสาหกิจชุมชน จังหวัดปทุมธานี สุ่มคปัญญาประดิษฐ์. *วารสารการวิจัยการบริหารการพัฒนา*, 15(3-4), 4211-4224. <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/JDAR/article/view/281636>